

Beqir META

Lufta e Kosovës në kancelaritë perëndimore dhe vendi që zë familja Jashari në këtë luftë

Konflikti në Kosovë në fund të viteve '90 ishte një konflikt shekullor midis shqiptarëve dhe serbëve, i cili e kishte fillesën qysh prej luftërave ballkanike (tetor 1912), kur Serbia pushtoi Kosovën, pushtim i cili u sanksionua me vendimet e Konferencës së Ambasadorëve në Londër (korrik 1913). Shqiptarët rezistuan përreth një shekull dhe mbetën gjithmonë shumicë dërrmuese në Kosovë. Në vitet '90, thelbin e konfliktit e përbënin kërkesat e pakthyeshme të shqiptarëve për pavarësi dhe dhuna e ashpër e Serbisë kundër tyre. Konflikti dhe kriza në Kosovë, sipas tipareve që kishte, dhe analizave që bënin ekspertët ndërkombëtarë, mund të shndërrohej lehtë në një krizë dhe konflikt ballkanik e më gjerë, pra, përmbante të gjithë elementët e destabilizimit të paqes e stabilitetit në Evropë e përtej saj.

Në gjysmën e parë të viteve '90 shqiptarët organizuan një rezistencë të gjerë paqësore kundër sundimit serb. Mirëpo, simpatia e krijuar për rezistencën civile nuk u shndërrua asnjëherë në mbështetje politike konkrete për ta zgjidhur këtë çështje. Luftëra të përgjakshme zhvilloheshin në Kroaci dhe Bosnjë, ndërsa bashkësia ndërkombëtare ishte e paqartë se si do të dukej fundi i Jugosllavisë. Bashkësia ndërkombëtare, për dallim nga qasja më serioze në vendet ku luftohej dhe kryheshin masakra, në Kosovë mjaftohej me retorikë mbështetëse. Natyrisht që diplomacia perëndimore mundahej t'i menaxhonte pritjet e shoqërisë kosovare. Disa rezoluta ndërkombëtare dhe qëndrime të

miratuara në forume të ndryshme jo vetëm që e dënonin dhunën e regjimit serb, por politikisht synonin t'i jepnin sinjale shpresëdhënëse durimit të shoqërisë në Kosovë. Rezistenca kosovare u stërzgjat me vite dhe nuk po prodhonte rezultatet e pritura. Veçmas, në dy konferenca ndërkombëtare në vitet '90, u dëshmuua qartë se rezistenca paqësore për arritjen e qëllimeve politike me metodat e saj po rezultonte si një pritje naive. E para ishte Konferenca e Londrës, e cila u përjetua si fyerje dhe injorim nga ana kosovare. E dyta ishte Dayton, i cili shkaktoi zemërim më të madh se sa mendohej. Kjo e fundit, do të bëhet dhe kthesë historike. A ka qenë një situatë reale historike mundësia e pjesëmarrjes së Kosovës në Dayton, apo vetëm një pritje e gabuar? Kjo mbetet një çështje debati ende edhe sot.

Deri në verën e vitit 1992 Kosova kishte një vëmendje sipërfaqësore të opinionit publik ndërkombëtar dhe të disa politikanëve perëndimorë. Kjo dukej mirë në formë, por asgjë nuk ndodhte në substancë. Në fakt ajo ishte përjashtuar qëllimisht nga mekanizmat ndërkombëtarë që merreshin me procesin e shpërbërjes së Jugosllavisë.

Ajo nuk ishte fare pjesë e një procesi ndërkombëtar. Mirëpo, në vitin 1992 u formësua bindja se Kosova do të ftohej në Konferencën për Jugosllavinë, e cila do të mbahej në Londër, në muajin gusht.¹Ftesa erdhi për Ibrahim Rugovën, që në atë kohë ishte zgjedhur kryetar i Kosovës. Mirëpo, siç thotë Marc Weller, ishte “një letër, që me siguri do të jetë unike në historinë diplomatike”.² Në fakt, delegacioni i Kosovës nuk mori pjesë në punimet e konferencës, meqë nuk ishte i ftuar i barabartë me të tjerët. Me gjithë mospjesëmarrjen e

¹ Për konferencat e para për t'i zgjidhur çështjet e shpërbërjes së Jugosllavisë dhe Kosovës, shih: Marc Weller, *Shtetësia e kontestuar*, f. 93-127.

² Marc Weller, *Shtetësia e kontestuar*, f.103.

drejtpërdrejtë në Konferencë, për delegacionin e Kosovës ishte organizuar një dhomë e veçantë, e emëruar si “sallë dëgjimi” (*salla d’ecoute*).³Nga aty, nëpërmjet televizorit, mund të përcilleshin punimet e Konferencës. Delegacioni kishte rastin të bisedonte herë pas here me Lordin Carrington, i cili ishte udhëheqës i Konferencës së Londrës, dhe me diplomatë të tjerë, duke shtruar kërkesat e tij. Mirëpo, Kosova nuk ishte temë në këtë ngjarje diplomatike. Një trajtim serioz i saj nuk ndodhi.

Ngjarja tjetër e dytë ishte Konferenca e Daytonit e cila do të merrej me përfundimin e luftës së përgjakshme në Bosnjë-Hercegovinë. Në të gjitha konferencat dhe mekanizmat, bashkësia ndërkombëtare do të merrej me temat e pavarësimit të Sllovenisë, Kroacisë, Bosnjës dhe Maqedonisë. Por Bosnja, e cila ishte pavarësuar dhe njohur ndërkombëtarisht, përballej me një luftë të përgjakshme. Kështu Dayton do të fokusohet vetëm në ndaljen e luftës dhe përcaktimin e arkitekturës së ardhshme politike të Bosnjës. Në Dayton, Kosova nuk u ftua fare. Regjimi serb vazhdonte të bënte shkelje masive kundër popullatës civile, të konfirmuara nga Asambleja e Përgjithshme e OKB-së dhe mekanizma të tjera ndërkombëtare. Por se në Dayton Millosheviqi u pa si faktor paqeje dhe stabiliteti rajonal. Diplomatët perëndimorë ishin mirënjohës për angazhimin e tij në “paqebërjen” dhe për qasje “konstruktive” karshi rajonit. Kjo gjë e forcoi më shumë regjimin e tij.⁴ Mirëpo, fundi i luftës që u arrit në Bosnjë nuk do të thoshte edhe fundi i konfliktit në Kosovë. Përkundrazi, do të shënonte

³ *Po aty*, f. 104.

⁴ Noel Malcolm, *Kosovo: A short History*, f. 353.

përshkallëzimin e tij. Shpejt kriza e Kosovës u shndërrua në një luftë të re dhe të përgjakshme.

Lufta dhe ndërhyrja ndërkombëtare

Rezistenca paqësore bazohej në premisën se shoqëria kosovare duhet të ishte e durueshme, derisa bashkësia ndërkombëtare të siguronte një zgjidhje të favorshme për Kosovën. Pas Dayton-it, kjo rezultoi të ishte iluzion, sepse askush nuk merrej me këtë çështje. Vlerave të kësaj rezistence, si vetëpërmbytja dhe durimi, gradualisht u erdhi fundi. Pritja në pakufi për shmangien e konfliktit të armatosur u tregua jo mirë e menduar. Pamundësia për të përfshirë Kosovën në Marrëveshjen e Dayton-it shërbeu si një moment kthese për zhvillimet e brendshme.⁵ Diplomati amerikan, Richard Holbrooke, arkitekti i kësaj marrëveshjeje, nuk thotë asgjë thelbësore në kujtimet e tij mbi mospërfshirjen e Kosovës në këtë Konferencë.⁶ Supozohet se një nga arsyet pse Kosova u përjashtua nga tryeza e negociatave ishte frika se Millosheviqi nuk do të bashkëpunonte për përfundimin e luftës në Bosnjë, si dhe mund të tërhiqej nga tavolina e bisedimeve. Sidoqë të jetë, mospjesëmarrja në këtë konferencë ishte mesazhi më i qartë që rezistenca paqësore dhe civile për të siguruar mbështetje ndërkombëtare në zgjidhjen e çështjes së Kosovës nuk kishte më kredibilitet.⁷

⁵ Wesley Clark, *Civil Resistance*, f. 112-151.

⁶ Richard Holbrooke përmend Kosovën vetëm në rastin e fillimit të luftës në vitet 1998-1999, shih: Richard Holbrooke, *To End a War*, New York: Random House, 1999, f. 234, 358-359.

⁷ M. Weller, *Shtetësia e kontestuar*, f.143.

Pas kësaj, rezistenca e armatosur, e cila vepronte edhe më parë në Kosovë, por që filloi të marrë formën nën udhëheqjen e Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës (UÇK), u shfaq si një aktor i ri në skenën politike. Në fakt UÇK-ja ishte themeluar në fillim të viteve '90, duke ndërmarrë disa aksione të herëpashershme, por publikisht ajo do të paraqitej për herë të parë më 28 nëntor 1997.⁸ Në mars të vitit 1998 forcat serbe sulmuan “zonën e lirë të Drenicës” dhe ekzekutuan familjen Jashari në Prekaz, ku shumica ishin gra dhe fëmijë. Pas këtyre ngjarjeve, lëvizja e UÇK-së vazhdoi kryengritjen e armatosur me një përkrahje të gjerë popullore. Adem Jashari u shndërrua në simbolin e saj.

Ndodhi ajo çfarë ishte përsëritur në historinë e Kosovës: dështimi i një lëvizjeje të moderuar për të arritur qëllimet politike dhe zëvendësimi i saj me krahun dhe konceptin e luftës së armatosur. Kjo lëvizje fitoi shpejt vëmendjen ndërkombëtare dhe u bë vendimtare në proceset politike. Ajo vendosi komunikim të drejtpërdrejtë me përfaqësuesit kryesorë të bashkësisë ndërkombëtare dhe angazhohej për zgjidhjen e çështjes së Kosovës. Ishte një përsëritje e asaj çfarë kishte ndodhur shpeshherë gjatë historisë në botë. Ndryshimi i madh ndodh vetëm nëpërmjet dhunës si mjet politik dhe luftës çlirimtare. Vetëm forca mund të përmbysë sisteme të padrejta dhe të largojë regjime shtypëse. Nxitja e një angazhimi ushtarako-humanitar ndërkombëtar ishte pjesë e platformës së saj politike. Që në fillim të luftës, Serbia shkeli të gjitha konventat ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe normat humanitare, duke rrezikuar kështu paqen dhe sigurinë rajonale. Vrasjet sistematike të civilëve nuk ishin pasoja

⁸ Tim Judah, *Kosovo: War and revenge*, New Haven and London: Yale University Press, 2000, f. 99-163.

anësore të luftës, por qëllimi i saj. Kështu gjatë vitit 1998 Kosova u përqendrua në koordinimin me bashkësinë ndërkombëtare për të dhënë alarmin mbi vrasjet e shumta dhe aktet çnjerëzore të pushtetit serb në Kosovë, si dhe të kërkohej me ngulm parandalimi i spastrimit etnik i 1998. Këshilli i Sigurimit i OKS-së miratoi Rezolutën 1199 dhe e konstatoi gjendjen në Kosovë si një kërcënim të paqes dhe sigurisë rajonale. Në të thuhej se: në Kosovë po shkeleshin në mënyrë masive të drejtat e njeriut. Po ashtu, Grupi i Kontaktit i përbërë nga SHBA-ja, Britania e Madhe, Gjermania, Franca, Italia dhe Rusia, në takimet e shkurtit dhe të korrikut 1998, shprehu shqetësimin për përkeqësimin dramatik të gjendjes. Lufta e armatosur në mes të UÇK-së dhe forcave të regjimit serb ishte gjendja faktike në terren. Askush nuk mund të parashihte fundin dhe pasojat e saj.

Dalja në skenë e UÇK-së dhe shndërrimi i konfliktit në luftë midis palëve, për shkak të potencialit të madh të rrezikut që përmendëm më lart, justifikonte ndërhyrjen e Fuqive të Mëdha dhe organizmave ndërkombëtare. Kjo ndërhyrje, politikisht e ushtarakisht mund të gjente bazueshmëri logjike, ligjore e politike në parashikimet e Kartës së OKB-së. Megjithëkëtë debatet e forta kundërthënëse për sa i përket respektimit të procedurave vendimmarrëse ndërkombëtare arritën në pika kritike.

Lufta e Kosovës u analizua nga shumica e fuqive perëndimore në kuadrin e masave dhe diplomacisë preventive që ata duhej të ndërmerrenin për të parandaluar përshkallëzimin e konfliktit. Së dyti, Lufta e Kosovës u analizua prej fuqive perëndimore me në krye SHBA-në si një hallkë e përpjekjeve për demokratizimin e Evropës, dhe më gjerë akoma të demokratizimit të marrëdhënieve ndërkombëtare. Demokratizimi është parë nga shumë studiues dhe politikanë të lartë

perëndimorë, jo vetëm si rruga e sigurt e progresit të shoqërisë njerëzore, por edhe si një bazë për të ndërmarrë masa më të efektshme preventive për krizat dhe konfliktet që mund të lindin dhe për të parandaluar eskalimin e luftës dhe të dhunës.⁹

Konflikti në Kosovë po zhvillohej në një kohë kur procesi i globalizimit ishte në ngjitje dhe institucionet ndërkombëtare të sigurisë po diskutonin për një skemë të re strukturimi në përputhje me procesin demokratizues të mbarë botës, i cili ishte kthyer tashmë në ideologji globale. Por, ky proces ishte në vetvete kundërtshënës, sepse ai po ndeshesh me praktikatat e vjetra të vendimmarrjes, të cilat konsideroheshin si një pengesë kryesore për zbatimin efikas të diplomacisë që e mbështeste këtë proces.

Një nga këta elementë revolucionarë në konceptet e sigurisë globale ishte legalizimi në të drejtën ndërkombëtare i “ndërhyrjes humanitare” nëpërmjet përdorimit të forcave ushtarake ndërkombëtare. Përdorimi i të drejtës për ndërhyrjen humanitare gjeti mishërimin si një rast tipik me ndërhyrjen e NATO-s në Kosovë. Kjo vijë ka përshkruar njërin nga aspektet e diplomacisë së Fuqive të Mëdha për të diskutuar krizën e Kosovës. Ndërhyrja humanitare u bë domosdoshmëri vetëm pas fillimit të luftës nga UÇK-ja. Në këtë mënyrë, kjo luftë, e cila pati si një pikë reference dhe si një ngjarje epike luftën vetësakrifikuese të familjes Jashari, u bë gjenerues i problemeve të tilla që ndikuan thellësisht në diplomacinë preventive të SHBA-së e fuqive evropiane.

⁹ Stephen J. Stedma, *Alchemy for a New World Order*, in *Foreign Affairs*, 1995, p.18; Boutros Boutros Ghali, *An Agenda for Peace*, p. 45.

Këtë diplomaci të re studiuesit e kanë quajtur edhe si plotësim të “erozionit të së drejtës ndërkombëtare”¹⁰ekzistuese. Por, gjithsesi evolucioni i të drejtës ndërkombëtare është një fenomen i njohur historik dhe plotësimi i këtij “erozioni” nuk është gjë tjetër veçse një aspekt i këtij evolucioni pozitiv që pajton dy fenomene: sigurinë evropiane e globale me avancimin e demokracisë, ku e drejta e popujve për t’u vetëqeverisur e vetëvendosur është një element thelbësor i saj.

Në terma më konkretë, ishte plotësimi i mospërputhjes që ekzistonte midis parimit të ndalimit të dhunës dhe detyrimit që kanë shtetet për zgjidhjen me mjete paqësore të konflikteve të jashtme e të brendshme.

Ndonëse ishte e drejtë dhe progresive, ndërhyrja që projektohej në Kosovë nuk kishte legjitimitet ndërkombëtar për shkak të mungesës së një mandati nga Këshilli i Sigurimit. Por, në dallim me ndërhyrjen amerikane në Irak, për Kosovën nuk janë kontestuar shkaqet e ndërhyrjes, pasi dhuna dhe terrori serb dhe shpërngulja e 1 milion shqiptarëve ishin fakte evidente.

Kohezioni i NATO-s për ndërhyrjen në Kosovë ishte nga më të lartët në historinë e saj. Vendimi i saj ishte unanim dhe, nëse do të krahasohet me Irakun, ku ndërhyrja u kundërshtua nga Gjermania dhe Franca, del qartë në pah diferenca midis dy rasteve.

Karta e OKB, neni 1, paragrafi 2, parashikonte përdorimin e mjeteve paqësore përmes paralajmërimeve të autorizuar me votën e barabartë të të gjitha shteteve anëtare.¹¹Por, ajo parashikonte dhe

¹⁰ Helgavon Horn, “Auf dem Weg zuneuen Krieg? Der UN -Sicherheitstat und die Erosion des Voelkerrechts”, in Ralf M. Leudicke/ Peter Strytynski (Hg), *Permanenter Krieg oder nachhaltiger Frieden?*, Verlag Wilfried Junfermann, Kassel: 2005, Seite, 151.

¹¹ Karta e OKB-së, neni 1, paragrafi 2.

përfshirjet, duke lejuar përdorimin e dhunës në raste kur një konflikt i shkaktuar kërcënonte paqen botërore, si dhe në rastin e vetëmbrojtjes. Në fakt edhe më parë Këshilli i Sigurimit kishte intervenuar si në vitin 1991, kur e vlerësoi gjendjen në Kroaci si një situatë kërcënuese për paqen, duke treguar për herë të parë gatishmërinë për të ndërhyrë ushtarakisht në rastin e një lufte civile edhe pa vullnetin e shteteve të përfshira në këtë konflikt. Kjo situatë u përsërit në vitin 1993 e 1994 kur KS autorizoi ndërhyrjen ushtarake për të ndaluar luftën civile në Somali e Ruanda.

Duke u gjendur përballë vetos ruse, vendet perëndimore, anëtare të përhershme të KS, ngulmuan dhe sponsorizuan një sërë rezolutash të cilat përgatitën shtratin për justifikimin e legjitimitetit relativ të ndërhyrjes, e cila po konfigurohej se do të bazohej në dy shtylla: shkaqet humanitare; rreziku i zgjerimit të konfliktit dhe i cenimit të paqes e sigurisë në botë. Shumica e këtyre rezolutave u miratuan në Këshillin e Sigurimit, prandaj fuqitë perëndimore arritën të justifikonin ndërhyrjen e NATO-s në Kosovë si një akt moral e politik, i detyrueshëm por pa legjitimitetin e duhur për shkak të mungesës së autorizimit të KS. Por, ndonëse vetoja ruse cenoj legjitimitetin e ndërhyrjes së NATO-s, ajo gjithashtu ishte një provë tjetër se Rusia po dëshmonte hapur synimin e hegjemonisë në Evropën Juglindore. Dështimi i fuqive perëndimore në Konferencën e Dayton-it për ta zgjidhur krizën e Kosovës shkaktoi zhgënjimin e shqiptarëve dhe rriti e fuqizoi rrymën politike që mendonte se format civile e paqësore të rezistencës nuk qenë të mjaftueshme.¹² Por, ky dështim ndryshoi edhe kursin politik të SHBA-së, të cilët filluan gradualisht të toleronin e më

¹² Timothy Garton Ash, *Cry, the dismembered Country*, The New York Review of Books: 1999.

tej të përkrahnin radikalizmin e situatës në Kosovë. Në Uashington po rritej ndjenja dhe po forcohej gjykimi se po afrohej momenti kur Millosheviqi duhej të përballej me një kryengritje të armatosur të shqiptarëve, e cila mund t'i lëvizte gjërat përpara.¹³

Amerikanët po lëviznin në këtë drejtim edhe për faktin se mesa duket nuk po gjenin përkrahjen e duhur të BE për rezistencën paqësore të shqiptarëve. Në fillim të viteve '90 disa kancelari evropiane i kishin bërë presion qeverisë shqiptare që të mbyllte dy kampe të stërvitjes së paraushtarakëve nga Kosova, të cilat funksiononin me kërkesën dhe dijeninë e udhëheqësit të Kosovës, Ibrahim Rugova.

Masakrimi më 1 mars 1998 i 29 anëtarëve të familjes Ahmeti në Qirez të Drenicës nga njësitë speciale serbe ishte pararendës i një gjenocidi të egër serb, por që kaloi pa u popullarizuar siç duhej në opinionin publik. Këtë opinion do ta shokonte dhe zgjonte pak ditë më vonë rezistenca heroike e Jasharajve të prirë nga Ademi dhe masakrimi i 26 pjesëtarëve të kësaj familje. Kjo u shoqërua me marshimin nga Prishtina drejt Drenicës të 5 000 shqiptarëve, shumica gra, në mbështetje të familjeve të masakruara.

Ndërsa, UÇK-jau rrit dhe e intensifikoi luftën e saj, vëzhguesit e huaj po konstatonin se aksionet ushtarake të Serbisë ishin drejtuar kundër popullsisë civile shqiptare në Kosovë¹⁴, çka ishte në fakt praktikë e vjetër 100-vjeçare e sjelljes së saj kundër shqiptarëve. Madje, që nga pranvera e vitit 1998, qeveria serbe po zbatonte strategjinë e tokës së djegur dhe spastrimit etnik.¹⁵

¹³ Jenz Reuter, *Zur Geschichte der UÇK: in Der Kosovo Konflikt, Ursachen, Verlauf, Perspektiven*, Seite 171.

¹⁴ Erich Rathfelder, *Kosovo-Geschichte eines Konflikts*, Suhrkamp Verlag, Berlin: 2010, f. 176, 186.

¹⁵ *Po aty*.

Takimi i Richard Holbrooke në qershor 1998 me drejtuesit e UÇK-së ishte një deklaram i evoluimit të politikës së Aleatëve Perëndimorë. Ai deklaroi se shqiptarët kishin të drejtë të mbroheshin nga dhuna e terrori serb në Kosovë, por ende nuk premtoi se NATO do të ndërhynte për të mbrojtur e shpëtuar popullsinë civile. Ndërsa, nënshkrimi i marrëveshjes për armëpushim i ndërmjetësuar nga Holbrooke në tetor 1998 midis UÇK-së dhe ushtrisë serbe, përforcoi lidhjet e saj me komunitetin ndërkombëtar dhe autoritetin e saj.

Në fillim të vitit 1999 UÇK-ja u unifikua dhe njësoi komandën e saj të vetme. Prej këtij momenti fillon edhe përkrahja e NATO-s për forcimin e saj. Në Rambuje UÇK-ja u njoh si faktor dhe subjekt i së drejtës ndërkombëtare, ndërsa zgjedhja e Hashim Thaçit si kryetar i Delegacionit Shqiptar në këtë Konferencë dhe pranimi i tij me këtë cilësi nga Grupi i Kontaktit, legjitimonte luftën e shqiptarëve për çlirim nga sundimi serb.

Më parë në vjeshtën e vitit 1997, BE ishte përpjekur ta zgjidhë konfliktin në një mënyrë të moderuar, duke propozuar rikthimin e autonomisë. Iniciativa gjermano-franceze u shpreh kundër synimeve për një shtet të pavarur të Kosovës, por vetëm për përmirësimin e situatës ekzistuese, duke u dhënë shqiptarëve autonominë dhe mundësuar respektimin e të drejtave njerëzore e kombëtare.¹⁶Qeveria jugosllave e hodhi poshtë këtë kërkesë, duke e quajtur ndërhyrje në punët e brendshme. Kjo do të thoshte se ky shtet nuk pranonte kurrfarë zgjidhjeje të ndërmjetme: o nënshtrimin e plotë dhe zhdukjen e të

¹⁶ Jens Reuter, *Die Kosovo-Politik der internationalen Gerneinschaft in denneunziger Jahren. In Der Kosovo-konflikt, Ursachen, Verlauf, Perspektiven*, Wieser Verlag, Klagenfurt, Celovec: 2000, f. 323.

drejtave më themelore të shqiptarëve, o konfliktin me ta dhe spastrimin etnik.

Pas kësaj, Perëndimi filloi të zbatojë diplomacinë preventive, e cila u kryesua nga SHBA-ja. Me nismën amerikane, në këtë proces u përfshinë shumë faktorë e organizata ndërkombëtare, NATO, OSBE, si dhe disa qeveri evropiane me të cilat amerikanët kishin një strategji të përbashkët në politikat globale, si Britania e Madhe dhe Gjermania.

Ndryshe nga vendet e Evropës, SHBA nuk e njohu Republikën Federale Jugosllave pas marrëveshjes së Dayton, duke qëndruar në pritje të reflektimit të Beogradit për zgjidhjen e konfliktit në Kosovë.¹⁷ SHBA-ja mori nismën për miratimin e Rezolutës së KS të 31 marsit 1998, e cila dënonte shkeljen e rëndë të të drejtave të njeriut në Kosovë dhe kërkonte zgjidhjen e konflikti përmes dialogut me shqiptarët. Palët (shqiptarët e serbët) u detyruan të uleshin në bisedime në maj 1998, por pa kurrfarë rezultati. KS ndërkohë kërkoi që pala shqiptare t'i përmbahej zgjidhjes memjete paqësore, dhe gjithashtu theksoi nevojën e ekzaminimit nga Gjykata Ndërkombëtare për krime lufte në Kosovë. Qeveria serbe nuk pranoi ta zbatonte këtë kërkesë.

Rezoluta 1199 e 23 shtatorit 1998 e KS, i kërkoi me vendosmëri Jugosllavisë (Serbisë) ndalimin e menjëhershëm të armiqësive, tërheqjen e menjëhershme të forcave serbe të sigurisë nga pozicionet e fituara gjatë ofensivës së saj kundër UÇK, dhe fillimin e dialogut për zgjidhjen e konfliktit në rrugë paqësore. Një ditë më pas, NATO paralajmëroi dhe kërcënoi Serbinë me goditje ajrore, nëse ajo nuk do të zbatonte kërkesat e kësaj rezolute. Kërcënimet e NATO-s u miratuan nga Këshilli i Atlantikut në mbledhjen e datës 8 tetor, madje Këshilli i

¹⁷ Enver Bytyçi, *Diplomacia imponuese e NATO-s në Kosovë*, Tiranë: Instituti i Studimeve të Evropës Juglindore, 2012, f. 160.

Atlantikut autorizoi përdorimin e kufizuar të operacioneve nga ajri dhe i kërkoi sekretarit të Përgjithshëm që, në kushte të caktuara, të urdhëronte përdorimin e forcës. Përdorimi i forcës nga ana e NATO-s u justifikua me dy faktorë: me krizën e rëndë të jashtëzakonshme humanitare që Serbia kishte krijuar në Kosovë, çka u cilësua pasojë e refuzimit të Beogradit për ta zgjidhur konfliktin përmes dialogut e mjeteve paqësore; dhe me argumentin se përkeqësimi i kësaj situatë përbënte rrezik për paqen e sigurinë në të gjithë rajonin. Më 10 tetor 1998, Javier Solana deklaroi se “Aleanca është e vendosur që të evitojë me forcën e armëve një katastrofë humanitare në Kosovë”.¹⁸

SHBA dhe NATO i qëndruan deri në fund strategjisë së zgjidhjes së konfliktit në rrugë paqësore, por duke përdorur shtrëngimin ndaj të dyja palëve. Beogradi po përpiqej të manovronte e të testonte vendosmërinë e Aleancës, e pse jo edhe t’i përçante aleatët e saj. Pas kërcënimeve të NATO-s, Millosheviqi bëri një “tërheqje” duke firmosur një marrëveshje me Richard Holbrooke, që parashikonte vendosjen e një misioni të OSBE në Kosovë, i cili mbështetej nga rezoluta 1199 e 23 shtatorit. Kjo marrëveshje diktoi miratimin e një rezolute tjetër në KS më 24 tetor 1998 (nr. 1204), e cila ritheksonte kërkesat e rezolutave të mëparshme dhe theksoi që Millosheviqi duhej të tërhiqte trupat shtesë nga Kosova.

Komandanti i NATO-s, Wesley Clark, i cili shkoi në Beograd dhe takoi Millosheviqin, mbeti i shokuar nga deklarata e tij “për të qëruar hesapet”¹⁹ njëherë e mirë me shqiptarët, çka nënkuptonte vendosmërinë e tij për të realizuar spastrimin etnik. Perëndimi kuptoi se Serbia kishte vendosur të luante o për gjithçka, o për asgjë.

¹⁸ *Po aty*, f. 162-163.

¹⁹ Wesley Clark, *Të bësh luftë moderne*, Prishtinë: Zëri, 2003, f. 182-187.

Misioni faktmbledhës i OSBE me 1 800 anëtarë, i kryesuar nga ambasadori amerikan, William Walker, zhvilloi aktivitetin e tij në Kosovë nga fundi i nëntorit 1998 dhe u largua më 23 mars 1999. Ndonëse ndikoi disi për të penguar acarimin e mëtejshëm të konfliktit, nuk mundi ta ndalojë atë. Në janarin e vitit 1999 ushtria dhe policia serbe filluan ofensivën e planifikuar për spastrimin e dhunshëm e të përgjakshëm të shqiptarëve. Pas kësaj erdhën bombardimet e NATO-s të 24 marsit 1999.

Si një instrument diplomatik preventues u përdor edhe Grupi i Kontaktit (me pjesëmarrjen e SHBA-së, Rusisë, Gjermanisë, Britanisë së Madhe, Francës dhe Italisë). Në vitin 1996 kur filluan bisedimet për statusin e Kosovës, Grupi i Kontaktit vuri tre kushte themelore, të cilat nuk mund të viheshin në tavolinën e bisedimeve midis shqiptarëve dhe serbëve.²⁰ 1. Nuk do të diskutohej për bashkimin e Kosovës me Shqipërinë; 2. Nuk do të vihej në diskutim ndarja e Kosovës; 3. Statusi e pozita e shqiptarëve nuk do të rikthehej në atë që ishte para vitit 1999, d.m.th. të heqjes së autonomisë së vitit 1989. Ky instrument dëshmonte për përkushtimin e një zgjidhje paqësore; provonte juridikisht se Kosova ishte një problem ndërkombëtar, duke djegur kartën e Millosheviqit se ajo ishte problem i brendshëm i Serbisë; synonte shmangien e një konflikti botëror, Perëndim-Rusi.

Presidenti rus, Boris Jelcin kishte paralajmëruar një “Jo” të fortë kundër ndërhyrjes ushtarake, madje paralajmëronte se një ndarje e Kosovës nga Serbia do të çonte në një gjakderdhje të paparë.²¹

²⁰ Konrad Clewing, Oliver Jens Schmitt, *Geschichte Südosteuropas Vonfrühen Mittelalter bis zu Gegenwart*, Verlag, Friedrich Puster, Regensburg: 2011, f. 748.

²¹ Jens Reuter, *Die Kosovo- Politik der internationalen Gemeinschaft in den neunziger Jahren. In Der Kosovo-Konflikt*, f. 325.

Me Grupin e Kontaktit vendet perëndimore donin të zbusnin agresivitetin e Ruisë në kundërshtimet e saja për zgjidhjen e krizës në Kosovë. Kjo do të realizohej edhe përmes disa lëshimeve ndaj Jugosllavisë, sa i përket sanksioneve.

Ndërkohë diplomacia amerikane punoi fort dhe arriti, jo pa vështirësi, të unifikojë qëndrimin e vendeve evropiane, anëtare të Aleancës Atlantike por edhe të neutralizojë reagimin agresiv të Ruisë.²²Grupi i Kontaktit dëshmonte për efektin e madh që pati UÇK në ndërkombëtarizimin e çështjes së Kosovës dhe përcaktimin e saj si një konflikt i nxehtë në Evropë. Dalja e UÇK-së në skenë, në vjeshtën e vitit 1997 dhe aksionet e saj kundër stacioneve policore serbe, u pasua me riaktivizimin e Grupit të Kontaktit, i cili e zhvilloi mbledhjen e parë në Nju Jork, më 24 shtator 1997. Debatet në Grupin e Kontaktit shërbyen për të bindur Rusinë të pranonte me disa korrektime që të rivendosej embargo e armëve për ushtrinë serbe, Moska bllokoi për një kohë të gjatë vendosjen e sanksioneve financiare dhe e shtyu miratimin e saj për to deri më 9 mars 1998.

Presioni amerikan brenda Grupit të Kontaktit u shtua përballë sabotimit të sanksioneve efektive kundër Serbisë nga Rusia, aq sa SHBA kërcënuan se do të tërhiqeshin nga Grupi i Kontaktit. Ky presion i fortë ndihmoi për të thyer kundërshtimin rus. Në maj 1998 presidenti Klinton deklaroi se SHBA-ja nuk do të lejonte që Kosova të bëhej një Bosnjë e dytë. Në qershor, anëtarët e Aleancës, si Britania e Madhe, Holanda, paralajmëruan për një ndërhyrje ushtarake të Aleancës, edhe nëse nuk do të merrej një autorizim nga Këshilli i Sigurimit.

Në qershor 1998 ndodhi manovra ushtarake kërcënuese ajrore e Aleancës si paralajmërim për Millosheviqin. Grupi i Kontaktit përsëriti

²² James Rubin, *Një luftë shumë personale*, Klan: 2000.

kërkesat e mëparshme, por Jelcin refuzoi vendimin për tërheqjen e forcave ushtarake policore serbe nga Kosova. Në qeverinë gjermane kishte ndarje për sa i përket autorizimit për bombardime kundër Serbisë. Në verën e vitit 1998 ushtria serbe filloi ofensivën e saj e cila prodhoi 270 mijë refugjatë. Grupi i Kontaktit provoi se nuk mund ta zgjidhte problemin, por po shërbente për të shmangur agravimin e konfliktit me Rusinë. Grupi i Kontaktit funksionoi edhe pas fillimit të bombardimeve. Rusia e ashpërsoi gjuhën kundër ndërhyrjes, por nuk doli nga Grupi i Kontaktitçka provonte që ajo nuk donte t'i shkëpuste të gjitha urat me Perëndimin dhe të mos humbiste shansin të ishte prezente në zgjidhjen përfundimtare të konfliktit, i cili si çdo konflikt tjetër do të përfundohet në tryezën e bisedimeve.

Ndërsa, operacionet ajrore vijonin, BE, G8 dhe GK më 14 prill 1999 paraqitën në Bon një plan paqeje që parashikonte: tërheqjen e forcave ushtarake serbe; në bazë të kapitullit të VII të kartës së OKB, marrjen e kontrollit të sigurisë në Kosovë nga një trupë ndërkombëtare; rikthimi i të gjithë refugjatëve; vendosja e Kosovës nën protektorat ndërkombëtar përmes një administrate civile të OKB.

Grupi i Kontaktit u riaktivizua përsëri në fund të konfliktit, ndonëse kontradiktat brenda tij (me Rusinë) ishin të mprehta. Megjithatë ai pati disa anë pozitive: Formuloi disa nga rezolutat e KS, para dhe pas sulmeve të NATO-s, përmes lehtësimit të debatit rreth tyre. Këto rezultate shërbyen si instrumente ligjore të ndërhyrjes së NATO-s në Kosovë. Grupi i Kontaktit shërbeu pra për të hulumtuar pikat e përbashkëta dhe limitet e tolerueshme midis Perëndimit dhe Rosisë dhe për ta tërhequr këtë të fundit sa më gjerësisht të ishte e mundur në vendimmarrje.

Konferenca e Rambujesë më 6-23 shkurt dhe 15-18 mars 1999, ishte akti më madhor i diplomacisë ndërkombëtare për Kosovën para ndërhyrjes së NATO-s. Konferenca drejtohej nga ministrat e Jashtëm të Britanisë së Madhe e të Francës, gjest që kishte disa domethënie: rishfaqja e reminishencave të blloqeve të vjetra në vendimarrje (dy fuqitë drejtuese të ish-Antantës); shmangia e polarizimit (SHBA-Rusi) në drejtim etj. Interesant ishte se më 1995, kancelari gjerman Helmut Kohl, me rastin e dislokimit të NATO-s në Bosnjë-Hercegovinë, kishte deklaruar: “Gjermania kurrë më në luftë”, por për krizën e Kosovës më 16 tetor 1998 u mor vendimi për përfshirjen e ushtrisë gjermane në veprimet e NATO-s në këtë vend.²³

Aq i vendosur ishte regjimi i Millosheviqit kundër çdo kompromisi, sa që ndonëse kishte arritur një marrëveshje me Aleatin e vetëm Rusinë në qershor 1998 për pranimin e Kryqit të Kuq Ndërkombëtar dhe UNCHR në Kosovë, Millosheviqi nuk e zbatoi as këtë marrëveshje.²⁴

Në Konferencën e Rambujesë konflikti midis Rusisë dhe shteteve të NATO-s arriti në kufijtë e papajtueshmërisë. Kremlinin filloi ta shikonte Kosovën si një pretekst për rikthimin e konfliktit me Perëndimin, për të ruajtur sa më shumë të ishte e mundur zonat ruse të influencës, për të penguar prirjet e reja në planin global.

Gjithsesi projekti final perëndimor, i cili përmbante dy elementë: dislokimin e trupave të NATO-s në Kosovë për një periudhë kalimtare, dhe referendumin për statusin, nuk u kundërshtua nga Rusia. Përfundimisht Serbia e cila, mesa duket, gjykoi më mirë një shtet

²³ Erich Rachfelder: *Kosovo-Geschichte eines Konflikts*, Suhrkamp, Verlag, Berlin: 2010, f. 228.

²⁴ *Po aty*, f. 219.

homogjen kombëtar sesa një Kosovë si njësi e pavarur, qoftë edhe brenda një Federate Jugosllave, vendosi të ballafaqohej me NATO-n dhe ta humbiste Kosovën ushtarakisht.

Angazhimi i vendosur i Adem Jasharit, drejtësia e sakrificës së tij sublimë dhe e familjes së tij, do të vërtetoheshin plotësisht në qershor 1999. Drejtësinë e luftës sublimë të tij dhe të UÇK-së do ta shprehte shumë bukur dhe saktë William Walker: “Serbët mund të luftojnë me UÇK-në, por kurrë nuk mund ta shkatërrojnë atë. Nuk mund ta fitosh luftën aty ku je i rrethuar me 90% të popullsisë që përkrah UÇK-në. Jam i sigurt se këtë e di edhe vetë Millosheviqi, siç e dinë edhe ekspertët ushtarakë serbë, por edhe ata të vendeve të tjera”.²⁵

Rolin e luftës së UÇK-së në avancimin e çështjes së Kosovës e ka përcaktuar qartë edhe ish-ministri i Jashtëm i Kosovës, Enver Hoxhaj, i cili theksonte: “Bashkësia ndërkombëtare dhe opinioni publik kanë ndryshuar mënyrën e reagimit ndaj Kosovës sa herë, dhe vetëm kur gjendja ka ndryshuar brenda në vend. Ndryshimi rrënjësor i kontekstit të brendshëm të zhvillimeve ka sjellë ndryshim fundamental të jashtëm, si dhe qasje të re të diplomacisë së shteteve kryesore perëndimore.”²⁶

²⁵ Intervistë në radion Deutsche Welle, 26 shkurt 1999.

²⁶ Enver Hoxhaj, *Ngritja e një shteti -Politika e Jashtme e Kosovës*, Tiranë: Botimet Dudaj, 2016, f. 29.